

Ђуро ТОШИЋ
Историјски институт
Београд

СОЦИЈАЛНЕ ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈЕ У ТРЕБИЊСКОЈ ОБЛАСТИ У ПРВИМ ГОДИНАМА ТУРСКЕ ВЛАДАВИНЕ*

Анстракт: На основу постојеће литературе и објављених најранијих турских дефтера (1468/69. и 1475/77), обрађене су социјалне диференцијације у требињској области почетком турске владавине које су резултирале преласком хумско-требињске властеле у спахије хришћане из чијих су тимара произлазиле и одређене војне обавезе према Порти. Упоредо са властелом, праћена је и судбина сеоског становништва, почев од броја села и домова у њима па до укупног годишњег пореза израженог у акчама. Компарирањем вијести из Дубровачког архива и коришћених података из турских пописа доспјели смо и до имена појединаца из реда поменуте властеле и сељаштва.

Кључне речи: Требиње, Порта, Недим Филиповић, тимар, баштина, нахија, спахије хршћани, сељаци, послуга, робље.

Неколико требињских великаша из предосманског периода – попут Павка и Вукосава Куделиновића, Вукосава Прибиловића, Богете Ђурђевића, Љубенка Љубишића, Младоша Старчића, Дабижива Остојића, те Добровоја и Остоје Прељубовића – доживјели су и преживјели успостављање турске власти и као спахије-хришћани били укључени у новоформирани тимарски систем.¹ Зато ћемо, ради потпунијег схватања

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

¹ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 21, 21, 23, 28 и 46 и Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку (Требињска област)*, Београд 1998, 27, 54, 209, 212, 213, 216, 217, 219, 220, 240, 258.

настале ситуације и бољег разумијевања међусобних односа старих требињских велможа и новонасталих спахија-хришћана у првим годинама након успостављања туђинске власти, поћи од закључка познатог османите Недима Филиповића да је на подручју нахије Требиње било 1468/69. године 17 тимара, од којих 15 у рукама хришћана, а преостала два тимара: јудан у посједу спахије муслимана, Илијаса сина Мусе, очигледно човјека турског поријекла, а други тимар у статусу мевкуфа, тј. тимара чија је рента припадала фискусу.²

За готово све спахије-хришћане који су држали поменутих 15 тимара могло би се рећи да су били влашког поријекла. О томе у доброј мјери свједочи и биљешка у Поименичном попису херцеговачког Санџака из 1475/77. године у којој се каже да листа која иза ње слиједи садржи имена „стarih спахија“, што су по царској заповијести забиљежени с баштинама које посједују „према влашком закону“, и плаћају „влашки порез“. Од тих спахија, њих четрдесеторица су регистровани у џемату Мирче, сина Краса, а преостала деветорица у сљедећих осам села: Кучани, Темци, Храсно, Поплатац, Турач, Орах, Студенац и Стубе.³ Ако се тај списак „стarih спахија“ из поименичног херцеговачког дефтера 1475/77. упореди са списком спахија посједника тимара у Требињу из сумарног босанског дефтера из 1468/69. године, примјећује се да се већина власника поменутих 15 тимара (њих деветорица или 60%) налази и на једном и на другом списку, о чему свједочи сљедећи табеларни преглед.

² N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini (Vlasi i uspostava timarskog sistema)*, Godišnjak, knj. 12, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 10, Sarajevo 1974, 188.

³ A. Aličić, *Poimenični popis Sandžaka Vilajeta Hercegovine (Poimenični popis)*, Sarajevo 1985, 160-161.

ПРЕГЛЕД ПОДАТАКА О СПАХИЈАМА-ХРИШЋАНИМА
ИЗ СУМАРНОГ ДЕФТЕРА 1468/69. КОЈИ СЕ ПОМИЊУ КАО
„СТАРЕ СПАХИЈЕ“ 1475/77. ГОДИНЕ⁴

Име спахије	Саставни дијелови тимара					Војна дужност
	У дефтеру из 1468/69. г.	У дефтеру из 1475/77. г.	село		Насса посједи	
1	2	Читаво	Дио села	5	6	7
Војвода Вукосав син Радоја	Војвода Вукосав	-	Гричар(ево)	3 винограда 6 њива	3.235	средњи оклопник са 1 лаким оклопником и 1 момком
Кнез Павко син Добрушка са братом Вукосавом	Кнез Павко и Вукосав син Добрушка	Љекова Спарожићи (пусто) Мирињићи (пусто)	Ленчево Сливница Чичево	1 виноград	2.685	иду заједно у рат
Младуш син Старца	Младуш син Старчића	Главска	-	-	1.200	лаки оклопник
Вукосав син Прибила	Вукосав син Прибила	-	Била Љубово	-	450	иде у рат
Дабиша син Остоје	Дане син Остоје	-	Сливница Мирињићи Љубово	-	350	иде у рат
Којо син Радка	Којо син Радка	-	Пољице	-	160	иде у рат
Тврдко Радосалић	Тврдко син Радосава	-	Хум Стрганица Кучићи Згоњево	-	910	лаки оклопник
Драгић Срђић	Драгић син Мрђе	-	Стрганица Цицина	-	370	иде у рат
Мркша син Прибисала	Радоје син Мркше	-	Засад Талежа	1 виноград	390	иде у рат

⁴ А. Аличић, *Sumarni popis Sandžaka Bosne iz 1468/69. godine (Sumarni popis)*, Mostar 2008, 151-154. Н. Филиповић (*Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 189, 190 i 193) је унио села Грнчарево, Сливницу и Пољица у цјелини, умјесто појединих њихових дијелова,

Први пажљивији поглед на понуђену табелу сучељава истраживача са неколико ситнијих нелогичности у своме садржају: прво, неслагање између Драгића Срђића и личног имена његовог оца Мрђе (што Филиповић тумачи погрешним читањем писара), а потом уношење читавог села Миринића, као пустог, у тимар Добрушкових синова Павка и Вукосава и једног његовог дијела (без претходне ознаке пусто) у тимару Остоје сина Дабишиног. Надаље, падају у очи и титуле војводе и кнеза, чији су носиоци (Радојев син Вукосав и Добрушков син Павко) били, вјероватно, бивше влашке старјешине, те огромне разлике у висини ренте убиране с појединих тимара (почев од 160 акчи с тимара Тврдковог сина Које, па до 3.235 акчи с тимара војводе Вукосава), из чега произлазе и различите војне дужности спахија (од личног учешћа у рату – без оклопа – преко лаког оклопника, па до средњег оклопника који је ратовао у пратњи једног лаког оклопника и једног момка).

Поменута група од девет спахија-хришћана у сумарном дефтеру из 1468/69. унесена је, дакле, међу оних 49 „старих спахија“ који су, по царској заповијести, били деградирани на степен обичних влашких посједника баштине. Пошто се под појмом „старе спахије“ (*kadimî spahiler*) подразумевају „стари затечени феудалци“, од којих су поменута деветорица – према сумарном дефтеру 1468/69. године – имали тимаре у Требињу, произлази да им је турска власт признала њихове влашке баштине као феудалне баштине, с титулом и обавезама спахије. Имајући, управо, то у виду, Филиповић је с правом закључио „да се овдје ради о влашким старјешинама и припадницима истакнутог влашког слоја који су прије Турака ушли у феудалну класу, стекли баштину и, уз своје влашко поријекло, почели да се одвајају од своје влашке подлоге, иако су, као на примјер, војвода Вукосав и кнез Павко, задржали своје титуле влашких старјешина и, вјероватно, свој утицај и свој углед у влашким групама из којих су потјецали“.⁵ Но, те влашке скупине из којих су ови потицали, морале су бити и саме „захваћене процесом седантеризације и смјештања по селима, изузев ако се није радило „о влашким старјешинама и истакнутијим власима“ који су се, уласком у феудалну класу, потпуно одвојили од влашке масе која је улазила у катунске групације на подручју ближе или даље околине Требиња.“⁶ И, на крају, било како било, примјер ових влаха „старих тимарника“ јасна је потврда да су „у још предосманско вријеме

у тимар војводе Вукосава, кнеза Павка и Радковог син Које. Уз то је другачије прочитао и називе села: Љекова (Лихова), Љубово (Љубихово), Згоњево (Уска Њива) и Засад (Засат).

⁵ N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 194.

⁶ Isto, 194-195.

влашке старјешине и истакнути власи улазили у домаћу феудалну класу у овој области“ и да је „постепеном феудализацијом влашког старјешинског врха дошло до преовлађивања влашког феудалног елемента над класичним феудалним елементом“.⁷

Другу скупину међу власницима 15 хришћанских тимара чинила су шесторица (или 40%) спахија из сумарног дефтера 1468/69. који се не налазе на листи од 49 деградираних тимарника из 1475/77. године, нити се на њој налазе лица за која би се могло претпостављати да су њихова браћа или очеви. О њима доносимо доњи преглед података.

ПРЕГЛЕД ПОДАТАКА О СПАХИЈАМА-ХРИШЋАНИМА
ИЗ СУМАРНОГ ДЕФТЕРА 1468/69. КОЈИ СЕ НЕ ПОМИЊУ У
ПОИМЕНИЧНОМ ДЕФТЕРУ 1475/77. ГОДИНЕ⁸

Име спахије	Саставни дијелови тимара			Укупна рента тимара у акчама	Војна дужност спахије
	село		Hassa посједи		
	Читаво	Дио села			
1	2	3	4	5	6
Радман син Богавца		Чесминица	1 њива	250	иде у рат
Вукић син Грубача		Дражин До Цицина Хум	1 виноград 2 њиве	2.505	средњи оклопник с момком
Вукић син Грубача - други		Грнчарево	-	1.700	лаки оклопник
Добри и Остоја синови Дабижива	Дрсаље Тули Гола Главица (пусто)	Талежа Засад	1 виноград и њива	1.030	заједно иду у рат
Љубенко син Љубише		Згоњево	-	420	иде у рат
Богиша син Ђорђа	Љубово	Била	-	400	иде у рат

⁷ Isto, 195.

⁸ А. Аличић, *Sumarni popis*, 152-154. Н. Филиповић (*Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 190 и 193) је, као што смо видјели, прочитао село Доли умјесто Тули, Уска Њива умјесто Згоњево и Љубихобо умјесто Љубово које је само једним дијелом, умјесто у цјелини, унио у тимар Ђорђијевог сина Богише.

Пратећи редом спахије-хришћане забиљежене у горњем прегледу података, Филиповић је за Богавчевог сина Радмана поуздано утврдио да је био старјешина катуна од 17 кућа и 2 неожењена у влашкој скупини Дробњака. Далеко више невоља задали су му двојица сљедећих спахија због истих њихових личних имена и имена њихових очева. Да, ипак, нису били једна те иста личност говори ознака други (*diger*) уз име посљедњег Грубачевог сина Вукића и различита села која су улазила у састав њихових тимара. Међутим, неизвјесно је остало који је од ова два Вукића управљао катуном у групацији Пива-Бања, а који, опет, катуном у формацији Рудине.⁹

Филиповић, надаље, мисли да је немогуће утврдити припадност влашких посједника преостала три тимара (Доброг и Остоје, синова Дабижива, Љубенка, сина Љубише и Богише, сина Ђорђијева). Међутим, преостали извори, упркос његовој скепси, показују да се радило о представницима најистакнутијих требињских породица који су преживјели успоставу турске власти и били укључени у новостворени тимарски систем: Добри (Добровој) и Остоја Дабижиновић-Прељубовић, Љубенко Љубишић-Љубибратић и Богиша (у дубровачким изворима Богета) Ђурђевић-Милкусовић.¹⁰

На питање да ли тимари посљедњих шесторице спахија који се не срећу на листи деградираних „стarih спахија“ из 1475/77. године представљају њихове од старе (предосманске) власти признате феудалне баштине, или су их добили од Турака, у циљу привлачења катунске организације за коју су ови били везани, не може се дати сигуран одговор. Међутим, из приложених табела јасно се види да су се дијелови седам

⁹ N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 191-192. О свему томе види опширније: М. Маловић-Ђукић, *Још једном о настанку нахије Пива*, Шћепан поље и његове светиње кроз вјекове : Зборник радова са научног скупа : (Плужине, 24-25. септембар 2006), Беране 2010, 155.

¹⁰ Добровој и Остоја Дабижиновић-Прељубовић посједовали су 1468/69. заједнички тимар, у чији су састав улазила три села: Дрсаље, Тули и Гола Главица и дијелови два села: Талеже и Засада (А. Алић, *Sumarni popis*, 153). Љубенко Љубишић, вјероватно, најмлађи међу браћом, надживио је браћу Радоја, Радосава, Радића и Мрђу и, захваљујући гостопримству дубровачке владе, преживио бројне турске нападе (М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 23-24), да би дочекао и успоставу њихове власти као спахија тимара који се састојао од дијела села Згоњева које је Н. Филиповић (*Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 193) прочитао као Уска Њива. Након пада под турску власт (1465) чувено требињско село Бијела постало је власништво Богете Ђурђевића и Вукосава Прибиловића (М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 19-20).

села: Грнчар(ево), Хум, Била, Згоњево, Цицина, Засад и Талежа налазили у заједничком посједу обје наведене скупине власника тимара, чија је укупна вриједност ренте у групи посљедњих шесторице била за 3.445 акчи (или 46%) мања од вриједности ренте с тимара првих деветорице спахија-хришћана.¹¹

Слично поменутој властели, и сељаци су наставили да живе на „старим огњиштима“ послје успостављања турске власти у требињском крају. Захваљујући подацима из босанског сумарног дефтера 1468/69. и херцеговачког поименичног дефтера 1475/77. године, у прилици смо да реконструиремо чак и број сеоских кућа и висину укупног годишњег пореза (израженог у акчама) који је био плаћан у сваком селу понаособ. О томе свједочи и доњи преглед података.

ПРЕГЛЕД ПОДАТАКА О БРОЈУ СЕЉАЧКИХ КУЋА И ВИСИНИ ГОДИШЊЕГ ПОРЕЗА У СЕЛИМА ТРЕБИЊСКОЈ ОБЛАСТИ ПРЕМА СУМАРНОМ ПОПИСУ БОСНЕ ИЗ 1468/69. ГОДИНЕ¹²

Село	Број сеоских кућа	Број неожењених	Висина укупног годишњег пореза
			у акчама
1	2	3	4
Мичево	5	1	150
Горица	9	4	928
Придворци	6	-	1.162
Хрупила	12	2	3.874
Драговићи	17	2	3.106
Грнчарево	30	7	4.935
Дражин До	3	-	1.280
Цицина	5	1	1.065
Хум	6	-	400
Стрганица	7	-	430
Кучићи	5	1	400
Згоњево	6	4	630
Љекова	2	-	400
Ленчево	2	-	130
Сливница	6	-	900

¹¹ Ђ. Тошић, *Требињска област*, 220.

¹² А. Аличић, *Sumarni popis*, 151-154.

Чичево	16	9	3.396
Спарожићи	пусто	-	150 (приход из вана)
Миринићи	3	-	290
Љубово	4	-	750
Би(је)ла	5	-	250
Дрсаље	3	-	480
Тули	1	1	150
Талежа	4	-	250
Засад	4	-	540
Главска	14	6	1.200
Пољице	7	1	440
Чесминица	6	1	1.324
Кремени До	2	-	472
Бухово	10	2	1.111
Биоград	1	-	56
Подгљивље	9	3	1.012

Из горње табеле јасно се види да је у првом босанском сумарном дефтеру 1468/69. године у требињској области регистровано 31 село са 210 сеоских кућа и 45 неожењених који су плаћали укупан годишњи порез од 31.661 акчу, што је у просјеку износило око 150 акчи по једној породици. Пада у очи и то да су поједина села са једнаким или приближно једнаким бројем кућа плаћала различите износе пореза. Те разлике између броја сељачких кућа и висине плаћаног пореза ишле су понекад и до нелогичности. Тако нпр. село Дражин До са 3 куће плаћало је 268 акчи пореза више од села Подгљивља које је бројало 9 кућа, а село Чесминица са 6 кућа 124 акче више од села Главске која је бројала 14 кућа. Тешко бисмо могли видјети другог разлога таквом стању, осим различитих производних могућности сеоског атара и повољне структуре сеоског имања, тј. да ли је, уз сељачко газдинство, било у њима и *hassa* посједа (винограда, њива и ливада).

Све наведене елементе (број села, сеоских кућа и неожењених у требињском крају, као и висину њиховог годишњег пореза), наставићемо да пратимо на основу података из херцеговачког поименичног дефтера 1475/77. године.

ПРЕГЛЕД ПОДАТАКА О БРОЈУ СЕЉАЧКИХ КУЋА И ВИСИНИ ГОДИШЊЕГ ПОРЕЗА У СЕЛИМА У ТРЕБИЊСКОЈ ОБЛАСТИ ПРЕМА ПОИМЕНИЧНОМ ПОПИСУ САНЦАКА ВИЛАЈЕТА ХЕРЦЕГОВИНЕ 1475/77. ГОДИНЕ¹³

Село	Број сеоских кућа	Број неожењених	Висина укупног годишњег пореза у акчама
1	2	3	4
Ловигора	7	-	245
Запоље	4	-	100
Кучићи	16	3	1.329
Стрганица			
Ком			
Цицина			
Талежа	3	-	130
Ускопље	6	2	246
Орах	6	-	114
Хрупила	7	-	1.316
Подгљивље	6	-	856
Дражин До	3	-	856
Гола Главица	4	-	168
Пољица	4	-	118
Чесминица	11	-	1.035
Згоње(во)	6	-	186
Главска	3	-	125
Чичево	13	-	1.241
Кремени До	1	-	58
Столац	5	-	325
Спарожићи	7	-	535
Љекова	3	-	409
Белград	3	-	128
Бобовиште или Бучила	4	-	244
Засад	3	-	309
Чемци или Врсаље	4	-	531
Гомиљани	6	-	376

¹³ А. Аличић, *Poimenični popis*, 486.

Корјенићи	26	-	1.655
Скрозигрм			
Жупљани			
Чичево	1	-	141
Дивине	3	-	163
Очије или Огрдовићи	3	-	187
Тврдоши	3	-	164
Попи	6	-	636
Хлапје	2	-	112
Горица	11	-	925
Придворци	3	-	225
Грнчар(ево)	19	-	1.928

У четрдесетак села Требињске нахије уписано је 212 кућа и 5 неожењених, с укупном висином годишњег пореза од 17.114 акчи, или око 80 акчи по свакој кући просјечно. У поређењу с временом од прије 7-8 година, број требињских села сада је био већи за девет (или око 29%), а број кућа свега за двије куће (или око 0,9%), док је висина укупног годишњег пореза била готово за половину (или 46%) мања у односу на претходни период. Изнесени подаци о незнатном порасту броја кућа и осјетном паду укупне висине годишњег пореза у наведеним селима указују, према казивању Н. Филиповића, „на нестабилно и флуидно стање у регији Попова и Требиња“,¹⁴ које се, вјероватно, може тумачити честим промјенама власти (турске власти, власти херцега Влатка, поновне турске власти и власти Херака Вранеша) на овим просторима.¹⁵

Компарирањем вијести из Дубровачког архива и података из херцеговачког поименичног пописа препознају се чак непосредно (по имену), или преко имена њихових очева и синова, појединци који су живјели у неким требињским селима, о чему свједочи и доњи табеларни преглед.

¹⁴ N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 205.

¹⁵ О томе види опширније: Ђ. Тошић, *Требињска област*, 134-139.

ПРЕГЛЕД ПОДАТАКА О ИМЕНИМА ЛИЦА
КОЈА СУ ЖИВЈЕЛА У СЉЕДЕЋИМ ТРЕБИЊСКИМ СЕЛИМА¹⁶

Село	Имена лица	
	У Дубровачком архиву	У турском поименичном дефтеру из 1475/77. год.
1	2	3
Главска	Остоја Тарсић	Добрашин и Добровој синови Остоје
	Брајко Прибичевић	Радут син Брајка
Горица	Богдан Прибисалић	Радивој син Богдана
	Ратко Радовчић	Вукосав син Радка
Пољица	Бождар Ђурђевић	Бождар сиромас
	Радоје Беладиновић	Радоје син Беладина
	Радоња Радохнић	Радоња син Радохне
Бобовиште	Радић Браниловић	Радич син Бранила
	Радоња Радовчић	Радоња син Радовца
	Влатко Ивковић	Ивко син Прибића
Ускопље	Добрил Његовановић	Добрил син Његована
	Ђурађ и Владислав Рожић	Ђурађ и Владислав синови Руже
Талежа	Вукосав Прибисалић	Вукосав син Прибисава
	Радивојевићи	Андријаш син Радивоја
	Радоје Чулић	Радоје син Чуле
Спарожићи	Радич Вукашиновић	Радосав, Миладин и Божићко синови Радића
Орах	Стјепан Радосалић	Никола и Радић синови Стјепана
Попи	Дабижив Миросалић	Дабижив син Миросава

Сва ова лица, пописана као порески обвезници у турском поименичном дефтеру, бавила су се низом других послова, као што су: узимање дубровачке стоке на припашу, пресретање и пљачкање пролазника на друмовима и њихова продаја Турцима.

¹⁶ А. Аличић, *Poimenični popis*, 495, 499-503, 505; Historijski arhiv Dubrovnik (HAD): Lamenta de Foris (Lam. de For.) XIII fol. 26. VI 1440; HAD: Diversa Cancellariae (Div. Canc.) LXIV fol. 67', 13. IX 1454; HAD: Lam. de For. XXV fol. 204', 31. XII 1453; HAD: Lam. de For. XXXVIII fol. 120', 12. I 1457; XLI fol. 33, 19. XII 1468; fol. 37, 21. XII 1468; fol. 76, 22. I 1469; fol. 78', 27. I 1469; HAD: Lam. de For. XLII fol. 94, 2. IX 1470; HAD: Lam. de For. XLV fol. 82, 10. X 1474; HAD: Lam. de For. L fol. 183-183', 8. I 1485.

Осим зависних сељака на властеоским имањима, постојала је и бројна послуга по кућама имућних Требињаца. Биле су то, најчешће жене које су обављале послове у домовима својих господара, а ови сматрали чак и њихово потомство својим робљем.¹⁷ За разлику од оних који су помно водили рачуна о броју и обавезама својих робова, неки други су их, у одређеним приликама, пуштали на слободу и дозвољавали им да иду куда хоће.¹⁸

¹⁷ Бјелави, жени Брајка Љубојевића, била је украдена једна сукња у кући Радића Добросалића у селу Љубову „quam gonellam famula suprascripti Radic nomine Gerliza dedit suprascripti Radosauo., (HAD: Lam. de For. VIII fol. 82', 2. IX 1428), док је Радосав Љубишић из Требиња тражио да му се преда Прибетко „tamquam filium sclauē sue et per consequens sclauum suum natum in domo sua. (М. Динић, *Из Дубровачког архива III*, Београд 1967, 99, 9. I 1430).

¹⁸ „Ego quidem Berislauus de Tribigne confiteor quod seruū meum Obratum francaui et liberaui ab omni seruitute, ut dictus Obratus uadat per quatuor partes mundi francus et liber quocumque ei placuerit“. G. Čremošnik, *Kancelarijski i notarski spisi I (1278-1301)*, Beograd 1932, 72, 16. I 1282.

Đuro Tošić

**SOCIAL DIFFERENTIATIONS IN THE REGION OF TREBINJE
IN THE FIRST YEARS OF TURKISH RULE**

Summary

The paper establishes the fact that there were 17 *tîmârs* in the region of Trebinje in 1468/69. Fifteen of them were in the hands of Christians, while of the other two *tîmârs* one was owned by a Muslim *sipahi* (obviously a man of Turkish origin) and the other had the status of *mevkuf*, i.e. of *tîmâr* whose rents belonged to the fîscus. If the list of “old *sipahis*” (*kadimî sipahiler*) from the detailed census of Herzegovina from 1475/77 is compared with the data on *tîmâr*-owning *sipahis* in Trebinje from the summary Bosnian census from 1468/69, it can be noted that most owners of aforementioned 15 *tîmâr* (nine of them or 60%) can be found in both censuses. The second group among the owners of these 15 *tîmâr* consisted of six (or 40%) *sipahis* mentioned in the summary census from 1468/69, who are not found on the list of 49 degraded *tîmâr*-holders from 1475/77. The same list does not seem to include persons who could be the sons or fathers of the *sipahis* mentioned in 1468/69.

Like the nobility, the peasants also continued to live in their old households after the establishment of the Turkish rule. Thanks to the individual person from the Bosnian summary census from 1468/69 and detailed census of Herzegovina from 1475/77, we are able to make tables of the village households and bachelors, and also the amount of total annual taxes (measured in *akçe*) paid by each village separately and types of military obligations of the people.

Keywords: Trebinje, the Ottoman Porte, Nedim Filipović, *tîmâr*, hereditary possession, *nahiye*, Christian *sipahis*, peasants, servants, slaves.

Чланак примљен: 08. 04. 2011.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 27. 06. 2011.